

שמואל אליעזר שטרן

חבר בד"צ דמורן הגר"ש ואזנר שליט"א

ראש ישיבת חוג חת"ם

רב מערב בני ברק

ק"פ, ה' אלול תשס"ח

כבוד ש"ב היקר, המהולל בתשבחות, הר"ר אשר קורלק הי"ו

אחר מבוא הברכה והשלו, הנני בזה אודות מה שנתבקשתי על ידך לעיין ולברר את הנושא של בדיקת הקמח מתולעים בארצות ובמדינות שונות מלבד ארץ ישראל, אשר לדבריך חלק מועדי הכשרויות שבהם אינם מקפידים והם אינם דורשים להנהיג בכשרויות שתחת ידם את נושא ניפוי הקמח, משום שלדבריהם החשש של מציאות תולעים בקמח אינו שכיח כלל במדינותיהם וממילא אין כל חובת בדיקה ולטענתך, לאור המידע שבידך וגם לאור הניסיון שרכשת הנך משוכנע שלמרות שאכן השכיחות היא פחותה בהרבה, אך מ"מ מידי ספק לא יצאנו ולכן לדעתך אין הם עושים כדין ועליהם להתקין בכל בתי המאפה נפות בכדי להמציא לקהל הלקוחות שלהם תוצרת כשרה למהדרין מן המהדרין, עכ"ד.

הנה נתתי אל לבי לעיין מעט בנושא חמור זה אשר הוא נוגע לחמורי חמורות שכידוע דאיסור תולעים הוא חמור ביותר וכמו שנתבאר בכמה וכמה מקומות בדברי רבותינו גדולי הפוסקים והמחברים ואין כאן המקום לצטטם ואכתוב בקוצר אמרים את אשר נלענ"ד הרטושה בס"ד.

הנה באותן פירות ומאכלים שיש בהם מיעוט המצוי של נגיעות בתולעים פשוט וברור דרמי עלייהו חובת בדיקה לפני אכילתם ואין להתיר אכילתם אלא על ידי בדיקה, ואפילו אם בדק מקצתן אין להתיר את אכילת הנותר שעדיין לא נבדק וכמבואר בשו"ע יור"ד סי' פ"ד ס"ח: "כל מיני פירות שדרכן להתלע כשהם מחוברים לא יאכל עד שיבדוק הפרי, שמא יש בו תולעת", וכתב עלה הרמ"א: "ולא מהני בהם אם בדק הרוב אלא צריך לבדוק כולם, דהוי מיעוט דשכיח". ועיין היטב בשו"ת הרשב"א ח"א סי' רע"ד ובתורת הבית, בית ג' שער ג'.

ובגדר מיעוט המצוי האריכו טובא רבותינו האחרונים, והנה בשו"ת הריב"ש סי' קצ"א נקט דמיעוט המצוי היינו מידי דשכיח טובא והוא קרוב למחצה, אך ידועים בבי מדרשא דברי בעל המשכנות יעקב יור"ד סי' ט"ז שהעלה למסקנא דמילתא דלא כהריב"ש ולדעתו מיעוט המצוי היינו בשיעור כעשרה אחוזים מן הכלל כולו ומייתי ראיה לדבריו מהא דמחייבין לבדוק את היין ג' פרקים בשנה משום חששא דחימוץ ומבואר בב"ב דף צג: דשיעור החימוץ הוא עשר קוססות למאה, אלמא דבשיעור כזה הוי בכלל מיעוט המחייב בדיקה, עכ"ד. ובשו"ת בית אפרים יור"ד סי' ו' מבואר שדעתו היא דאין חוששין אף למיעוט המצוי אלא כשיש מיעוט מצוי של ודאי איסור, אבל לא היכא דהמיעוט הוא רק ספק איסור, עיי"ש, אך במשכנות יעקב שם פליג עליה ואית ליה דבכל גוונא מחייבין בדיקה אפילו במיעוט מצוי של ספק איסור, עיי"ש והדברים ידועים.

אמנם בשו"ת שבט הלוי ח"ד סי' פ"א וח"ה סי' קנ"ו נקט בפשיטות דאף בפחות מעשרה אחוזים מהכמות הכללית נמי חשיב למיעוט המצוי והיינו דוקא כשהמיעוט הוא נובע מהכרח המציאות והוא מתלווה תמיד בהדי הרוב, משא"כ במיעוט מקרי שאינו קבוע או שבא כתוצאה ממעשי בני אדם, עיין בדבריו היטב. ועיין היטב בשו"ת נוב"י אבהע"ז סי' י"ט ודגול מרבבה יור"ד סי' ט"ו ואכמ"ל בזה.

שמואל אליעזר שטרן

חבר בד"צ דמורן הגר"ש ואזנר שליט"א

ראש ישיבת חוג הת"ם

רב מערב בני ברק

והנה בדין תולעים בקמח מבואר בשו"ע סי' פ"ד ס"ה: "דתולעים הנמצאים בקמח וכיוצא בו אסורים שמא פירשו ושרצו על הארץ וחזרו", והיינו דנהי דבפירות תלושים שרינו תולעים הגדלים בהם כשלא פירשו מן הפרי כמפורש שם ס"ד, אבל קמח גרע דחיישינו שמא פירשו וחזרו, ויעויין בט"ז שם שנחלק עם חמיו הב"ח שנטה לחלק בין תולעים קטנים לגדולים קצת, וכתב הטי"ז: "ותמיה מאד בעיני דלא נמצא מי שמתיר בתולעים שבקמח וכו', ועל כן אין שום חילוק בין המילבי"ן בזה", עכ"ל הטי"ז. [ועיין היטב בערוך שולחן שדחה את דברי הבינת אדם שרצה לחדש דאף אם פירש מגרגיר קמח אחד למשנה נמי הוי בכלל פירש, דכל גרגיר נידון כפרי בפני עצמו ודחה דבריו הערוך השולחן, יעוי"ש].

אולם כל זה מיירי באיכא ודאי תולעים אבל לענין האם בעינן למיחש להו ולחייבן בדיקה מבואר להלן בדברי המחבר שם ס"ח דכל מיני פירות שדרכן להתלע כשהם מחוברים לא יאכל עד שיבדוק הפרי מתוכן שמא יש בו תולעת, וכתב שם הטי"ז סק"ב: "...משמע אבל באם אין דרך להתלע אלא בתלוש אין צריך בדיקה ועל כן אין חיוב בדיקה בקמח או בפירות יבשים כגון רוזיניו וכיוצא בהם אם יש שם מילבי"ן קטנים, דאין שם איסור אלא אחר שפירשו ונמצא דהוה ספק ספיקא ובס"ס מותר אפילו בשל תורה", עכ"ל הטי"ז, ומייתי ראייה לדבריו מהא דאית ליה להרשב"א דבעבר ובישל תוך י"ב חודש, ועיין היטב בפרמג"ד מה שכתב לפקפק בראיה זו מדברי הרשב"א האילו. והרבה מן גדולי האחרונים חלקו על דברי הטי"ז בהא מילתא וכמבואר בשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' קכ"ו, עיי"ש.

ובחידושי הגרשוני עה"ג כאן מציין לדברי המהרש"ל בהגהותיו על הסמ"ג ל"ת קי"א וראוי להעתיק את דבריו וזה לשונו: "...לכאורה יש להוכיח מכאן שמי שיש לו בביתו דבר שיש בו חשש ספק, כגון קמח שיש בו תולעים או כה"ג וירא לבדוק אחריו כי ירא שמא ימצא, שמותר לאכול בלא בדיקה כי הכא, וכל ימי קראתי תגר על ככה, כי פעם אחת מצאתי תולעים בחומץ והיו מקצת המורים שלא רצו לבדוק תומץ שלהן כי אמרו: מי יכריחנו לעשות ספק, ואמרתי להם... מה שאתם יראים שיש בו תולעים ואתם מכסים עיניכם מבלי ראות כזה לא יאה לבעל נפש וכו', ...אבל גבי תולעים אם ימצאו היו אסורים בודאי, אי"כ כשאין הפסד בבדיקה מצוה וחובה הוא ולא נעלים עינינו", עכ"ל הגאון המועתק בדברי המהרש"ל שם.

והנה אפילו אי נימא דדברי המהרש"ל נאמרו זוקא במקומות שהיו בהן התולעים בגדר מיעוט המצוי אז הוא דבעינן לבדקן אבל כשהם פחות ממיעוט המצוי מצינן למימר לכאורה דליכא חיוב בדיקה וכיון שכן יהא רשאי האדם אפילו לכתחילה להשתמש בהן ללא בדיקה.

והנה אם גדר מיעוט המצוי הוא כהמשכנות יעקב בודאי דבדרך כלל במקומות רבים בקמח ליכא מיעוט המצוי שמתולעים, אבל לדעת בעל שבט הלוי ודעימיה יש לעיין טובא, דכיון דדבר זה מטבעו של עולם שהביצים של התולעים מוצאים לעצמם כר נרחב לדגור בקמח ואינו ענין של מקרה תריג ויוצא מן הכלל אפשר אולי לדונו כמיעוט המצוי, ובפרט במערכות המשוכללות של טחנות הקמח וממגורות הקמח שבזמנינו שיש בהם מערכות מסועפות של צינורות ופיתולים שונים במערכות "סילו" (ממגורות קמח) וכדומה שהם משמשים כר נרחב לכל מיני תולעים ובעלי חיים שונים אשר חוסים בצילם בהמוניהם ואף

שמואל אליעזר שטרן

חבר בד"צ דמורן הנר"ש ואזנר שליט"א

ראש ישיבת חוג חת"ם

רב מערב בני ברק

כשהם מופעלים על ידי לחץ אוויר המופעל על הקמח מ"מ עדיין נותרים שיירים רבים שנותרים בפיתוליהם ושם הוא מרבץ נוח להתפתחותם המהירה והרבה.

גם נושא האחסון של הגרעינים והקמח מהוה מרכיב משמעותי בהתפתחות החיידקים והתולעים למיניהם, בפרט באותן מדינות ששורר בהם בחדשי הקיץ חום מרובה שאף הוא נחשב כגורם לריבויים של החרקים למיניהם. ובמיוחד שב"ה איכשר דרא ורובם ככולם מקפידים שלא להשתמש בתבואה חדשה ורק מן הישן בודאי צריך לזוהר שהאיחסון הממושך לא יביא עמו חששות מוגברות בנושא זה שלא תהא תקנתן קלקלתן. [ויעויין בספרי גדולי חדש מה שכתבתי בנידון זה וכן בתשובת הגאון מהרי"י ניימאן זצ"ל בהא מילתא].

ונראה לעני"ד דאפילו אי נימא דמן הדין ליכא חיוב בדיקה ואין לדונו כמיעוט המצוי, אבל מיסתבר שלכתחילה ראוי לנהוג להחמיר ולחוש למיעוטא דמיעוטא ולבדוק וכעין מה שמצינו באיסור והיתר סי' מ"ב לענין דם ביצים דאעפ"י שרוב הביצים אין בהם דם ואפילו אותו מיעוט נמי הוא פעמים במקום שאינו אוסר, אעפ"י כוהגין לבדוק לכתחילה ובדיעבד אין לחוש אם לא בדקו, וכן איתא בשו"ע סי' ס"ו ס"ח דנהגו להחמיר כשעושין מאכל עם ביצים ביום שרואים אם יש בהם דם, עכ"ד.

ולכאורה היה נראה לעני"ד דבודאי ראוי להחמיר למיעבד הכי, דהרי נקטינן בכמה דוכתי דאפילו בגוונא דאיכא תזקה להיתר מ"מ כל היכא דאיכא לברורי מבררינן וכדאיתא בפסחים דף ד: ומבואר בדברי הר"ן והמהר"ם חלאוה דמהא ילפינן לדעלמא שאין סומכין על החזקות כל היכא דאפשר לברר הדבר לאמתו, וכגון לענין אחד ששחט או בדיקת סכין לאחר שחיטה וכדומה. ובחידושים המיוחסים לריטב"א נמי מיייתי לרבוותא דאית להו הכי, אלא דכתב שם עלה: "וכתב הרי"ט ז"ל, ולדברינו שכתבנו שם (תולין דף ג:): בס"ד יש לומר דאין כל החזקות שוות וכן האמת". והנה לכאורה אף לדעת הריטב"א בחולין שם נראים הדברים דבנידון דילן יש מקום להצריך לעשות את הברור שעל ידו יתברר לנו המציאות לאשורו.

ובאמת האריכו רבותינו הראשונים בהא מילתא לענין בדיקת סכין לאחר השחיטה ויעויין היטב בבעהמ"א ובמלחמות פ"ק דחולין וברא"ש שם סי' ט"ו, ועיין בב"י יור"ד סי' י"ח וכן בב"י יור"ד סי' ר"א ובש"ך שם סקקל"ז וכן בב"י ודרכי משה יור"ד סי' א', וראיתי שנגע בזה מעט בשו"ת משנה הלכות ח"ה סי' רע"א, עיי"ש.

ונהי דמצינו לכאורה בדברי הפרמ"ג סי' פ"ד מ"ז סק"א – י"ב לענין חובת בדיקה מחשש תולעים וכתב שם בתוך דבריו: "ואף דכל היכא דאיכא לברורי בקל מבררינן, יש לומר לעיין נגד השמש הוה קצת טירחא", והיינו דרק היכא דאיכא לברורי בקל הוא דרמי עלן לברורי וכידוע, מ"מ נראה לעני"ד דאפילו אי נימא דלמיעבד בדיקה לכל פרי ופרי, ולכל ירק וירק נגד השמש הוי מילתא דטירחא, אבל להכניס את הקמח לנפה וללחוץ על כפתור שיתניע את המנוע ותוך רגעים ספורים מתנפה הקמח זה אינו בגדר טירחא כלל, ואף שהנפה עולה דמים אפ"ה נראה דמכונה שמתקיימת שנים רבות ויוצא שהמחיר לכל יום הוא סכום אפסי אינו נחשב כלל למידי דטירחא.

שמואל אליעזר שטרן

חבר בד"צ דמרון הגר"ש ואזנר שליט"א

ראש ישיבת חוג חת"ם

רב מערב בני ברק

ובפרט שנתברר הדבר שמומחי המזון בעולם וארגון המאפיות בארה"ב שהוא ארגון עולמי דורש בהנחיות שלו מכל בעלי המאפיות להכניס נפות מטעמי נקיות הגיינית מחרקים ומלכלוכים, בין אם אספקת הקמח היא בשקים ובין אם זה בתפזורת, וא"כ לא תהא כוהנת כפונדקית, ולא יתכן שוועדי כשרות מהודרים שהכשרות אמורה להיות בראש מעייניהם, שהנושא החמור הזה לא ידריך את מנוחתם, ולא יאמצו אף הם את הנוהל הסטנדרטי המקובל במאפיות המתורבתות.

והנה אפילו אי נימא דלגבי אדם פרטי יש מקום להקל עליו ולא להטיל עליו את טורח הניפוי וההרקדה ומשום דכלפיו יתכן אולי דהוי מידי דטירחא, ומצינן למיסמך ארובא דרובא, אבל מפעל או בית חרושת שמייצרים עבור אלפים ורבבות מישראל מדי יום ביומו, היעלה על הדעת להימנע ולהשתמט מלעשות פעולה כל כך נכונה וצודקת, אשר אף גויי הארץ מכירים בחיוניותה ובתועלתה, וביחס לציבור כביר בודאי דאין להחשיב צעד זה כמילתא דטריחא.

ואגב, אין לי כל ספק שאם יעשו אותם ועדי כשרויות משאל עם בין כל הצרכנים שלהם האם הם היו רוצים שינפו את הקמח שמהם אופים את הלחמים והעוגות וכל דברי המאפה, ברור כשמש שרובם ככולם ידרשו זאת ויתפלאו מדוע לא דאגו עבורם שיהיו המאכלים נקיים בתכלית הנקיין וההידור].

ולסיומא דמילתא מן הדין להעתיק כאן את לשונו של בעל הערוך השולחן סעיף ס"ד: "ודע, דכל מיני קמחים המונחים בחנויות בקיץ בודאי יש בהם מילבי"ן ואין שום תקנה לזה וכו' ולכן יזהרו לראות אם יש בהם מילבי"ן וכו', ושמענו שבדור שלפנינו היו משגיחים מהקהל שהיו הולכים בקיץ לבדוק הקמחים בהחנויות אם אין בהם מילבי"ן ואשרי חלקם, ועל כל בעל הבית לראות המקומות שהאוכלים מונחים שם שהמקומות יהיו נקיים ויבשים, דבמקומות הלחים המילבי"ן מתרבים שם, והרי על נמלה אחת אמרו תז"ל שעובר על חמשה לאוין, וכל המתחזק להתרחק מאיסור מסייעין לו מן השמים דהבא לטהר מסייעין אותו".

לכן הנה באתי בזאת לחזק ולאמץ את ידיך, אזור כגבור חלציך לעשות מאמצים רבים בכדי לעורר את כל קהל עדת ישראל לדרוש בכל תוקף להנהיג את ההידור החשוב הזה בכל מערכות הכשרות המהודרות. והי יצילינו ממכשולות ונזכה להישמר ולהיזהר מכל חשש שימצא דאיסורא, ויטהר לבנו לעבדו באמת ובלבב שלם.

ד"ר שמואל אליעזר שטרן
הקמח והעוגות
המילבי"ן